TRADIȚIE ȘI MODERNITATE ÎN ȚINUTUL MOMÂRLANILOR

Valea Jiului a constituit din vechime un important drum de legătură între românii de pe cale două versante ale Carpaților sudici. Deși aici se întâlnesc străvechi urme de locuire, între care amintim așezarea din Paleoliticul mijlociu de la Câmpul lui Neag, până în secolul al XIX-lea, Valea Jiului a rămas în mod esențial a zonă agrar-pastorală. Ea a fost dominată, până în epoca modernă, de pasurile Vâlcan și Surduc și de trecerea peste cumpăna apelor dintre Strei și Jiu, ceea ce i-a dat o mare importanță economică și strategică, legată direct de trafic prin cele două trecători.

Așezările din Valea Jului sunt relativ recente, fiind întemeiate în secolele XVIII-XIX. Cu toate acestea, câteva localități de aici sunt amintite încă din secolul al XV-lea, între acestea situându-se Vâlcan (1462) și Câmpul lui Neag (1493). Cele mai multe așezări din Valea Jiului s-au dezvoltat print-o continuă expansiune economică și demografică a Țării Hațegului. Între așezările întemeiate de locuitorii din Țara Hațegului amintim localitățile Bărbăteni (1835), Petroșani (1850), Livezeni (1733), Paroșeni (1773), Uricani-Hobiceni (1835) și Lupeni (1850).

Cobani din Munții Parângului

Cercetările efectuate aici de-a lungul anilor au pus în lumină faptul că Valea Jiului constituie o unitate geografică și etnografică bine individualiztă, cu multe elemente specifice care o deosebesc de Țara Hațegului. Interesele etnografic și artistic popular ale Văii Jiului constau în dezvoltarea în timp a două moduri de viață derivate din natura principalelor resurse materiale locale; păstoritul și agricultura, predominte în trecut, și mineritul, precumpănitor după anul 1870.

Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, bazinul Văii Jiului a fost o zonă de fânețe dispersate. Așezările de aici sunt situate, în marea lor majoritate, la o altitudine de 600-800 m., în lunca celor două ramuri ale Jiului. Jos în luncă și pe terasele inferioare se cultivă porumb și secară, iar pe terasele superioare și pe coaste erau fânețe. Între nivelul de bază al caselor risipite și stânele păstorești de pe culmile dealurilor distanțele erau mici iar existența unor poieni cu fânețe, a dus la o stânsă legătură între gospodăriile din vale și stânele de pe munții din apropiere.

Pe cărările ce legau cele două forme ale vieții economice, gospodăria și stâna, are un permanent „du-te-vino" de la gospodăria din sat și fânețele intermediare și invers. În partea de răsărit a Văii Jiului pe versantul apusean al Parângului, deasupra localității Livezeni, s-au dezvoltat patru zone ale fânețelor distincte;

– Prima zonă era cea mai joasă cu lunca, cu arături de porumb și fânețe;

– A doua zonă o constituieau islazurile de primăvară, la colibele din dealuri, de la care fânul era cărat în spate la locul de iernare a vitelor;

– A treia zonă era a fânețelor de sub păduri, unde erau conace sau colibe cu anexe pentru vite, unde fânul era consumat pe loc de către vite;

– Zona a parta o constituiau stânele cu pășunea alpină. Dar și aici, zona se dubla în multe locuri, prin stâna de sus. Stâna de jos era situată la o altitudine mai mică, zăpada se topea mai timpuriu, iar turmele începeau să pască îndată ce ieșeau la munte. Apoi, când se topea zăpada și la stâna de sus, turmele urcau aici, La stâna de jos, între timp, iarba crește din nou, iar la sfârșitul văratului, turmele puteau coborî iarăși aici.

Această viață agrar-pastorală a locuitorilor Văii Jiului a suferit serioase modificări după anul 1870, o dată cu dezvoltarea exploatărilor miniere și terminarea liniei ferate Simeria-Petroșani. Vechea zonă agrar-pastorală, cu importante legături cu trafic transcarpatic, devine o zonă a industriei extractive, comportând pe lângă dezvoltarea economică și tehnică și însemnate mutații demografice.

Treptat o bună parte din populație agrar-pastorală a Văii Jiului se va încadra în mineritul de cărbuni.

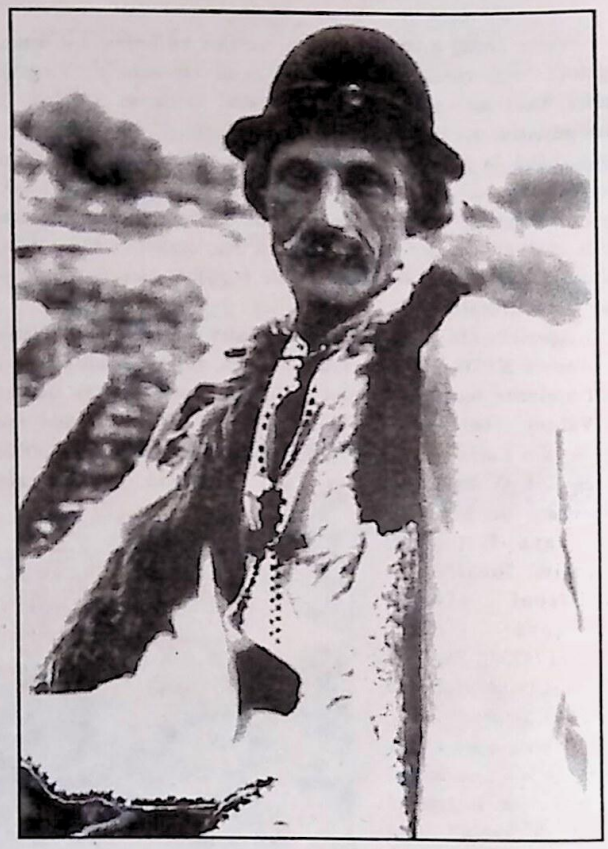
Cu toate transformările suferite Valea Jiului a constitult și constituie o distinctă și importantă zonă etnografică. Călătorind pe plaiurile sale, ochii și inima vor fi fermecate nu numai de varietatea și frumusețea peisajului, ci și de acela a jienilor purtători ai costumului tradițional.

Costumul jienesc este compus, în ansamblu, prin gruparea unor piese de același tip, configurația costumului femeiesc și bărbătesc jienesc, încadrându-se în caracterul unitar al portului popular românesc. În componența costumului femeiesc intră piese, aceleași ca structură în toată România; cămașa lungă de pânză, compusă din ie și poale. De la talie în jos se îmbracă catrința care este țesută din lână și ornamentată cu alesătură făcute în războiul de țesut. Femeia măritată are capul învelit în ștergar,

iar sub acesta părul este prins în diverse moduri. Pe timp rece, femeia poartă cojoc şi suman. În picioare peste ciorapii din lână, purta obiele şi opinci, dar mai târziu acestea sunt înlocuite cu ghete înalte sau pantofi.

Costumul bărbătesc jienesc este mai simplu şi în acelaşi timp mai unitar decât cel femeiesc, fiind puţin expus proceselor de tranformare, fără îndoială mai active în câmpul gustului femeiesc. Piesele din care se compune costumul bărbătesc sunt; cămaşa lungă şi cioarecii. Bărbatul are încins mijlocul cu brâu sau curea, iar în picioare purta obiele şi opinci înlocuite cu cizme sau ghete. În anotimpurile reci bărbătul purta cojoc şi suman iar pe cap o căciulă din blană.

Momârlani din Valea Jiului

Costumele populare – bărbătesc şi femeiesc – din Valea Jiului se încadrează în unitatea costumului popular, atât în ceea ce priveşte materia primă din care este lucrat, cât şi croiul, ornamentaţia, coloritul şi alcătuirea de ansamblu al costumului. Materialul din care este lucrat costumul popular jienesc, femeiesc sau bărbătesc este lâna, cânepa, inul sau bumbacul. Croiul costumului foloseşte tăietura în foi drepte, fără răscroituri. În costum se păstrează în general albul, datorită tradiţiei străvechi dacice.

Ornamentaţia costumului este în general discretă, ornamentele fiind plasate în câmpuri bine delimitate. Ornamentaţia cămăşii femeieşti este plasată în jurul gâtului, pe umeri, pe mâneci, la piept şi pe poale. Se poate spune că atât costumul femeiesc cât şi cel bărbătesc se remarcă print-o ornamentaţie discretă dar de efect, prin plasarea ornamentelor în spaţii bine delimitate care pe de o parte fac ca liniile să fie subliniate şi o dată cu ele şi cele ale corpului, conferind costumului un caracter sculptat, iar pe de altă parte pun în valoare însăşi motivele decorative.

Culorile folosite sunt negrul alternând cu roşul pe un fond alb. Din acest punct de vedere se remarcă identitatea cromaticii costumului popular jienesc cu cel al zonelor Gorj, Pădurenii Hunedoreni, Ţării Haţegului şi Mărginimii Sibiului.

Colecţia de ilustrate pe care o prezentăm, departe de a epuiza subiectul propus de către noi, vine să pună în relief, stări de fapt existente în Valea Jiului în anul 1936. Ilustratele au fost realizate de către reputatul fotograf din Sibiu J. Fischer. În peregrinările sale prin zonă, el abordează diferite teme, de la frumuseţi ale naturii (Căldarea Mândră din Munţii Parângului), vederi generale asupra localităţilor Lupeni, Petroşani şi Petrila, a minelor de cărbuni de la Lupeni sau a instalaţiilor miniere de la Petrila, apropindu-se apoi asupra locuitorilor zonei.

Deosebit de sugestivă este imaginea care prezintă un grup de minieri ieşind din minele de cărbuni de la Lupeni. Dar renumitul artist fotograf ne-a lăsat o srie de ilustrate deosebit de valoroase din punct de vedere al portului popular. Ilustratele ce redau portul popular femeiesc din Paroşeni, Lainici sau cea care ne prezintă o ţărancă bătrână din Valea Jiului sunt documente etnografice deosebit de importante pentru această zonă. Acelaşi fotograf a imoralizat imaginea unui ţăran bătrân din Paroşeni figură parcă desprinsă de pe Columna lui Traian. Lor li se adaugă imaginea unui cioban îmbrăcat în haine de sărbătoare, precum şi a celor doi ciobani aflaţi cu turmele lor sus pe culmile Parângului.

Abordând tradiţia şi modernul în Valea Jiului în perioada interbelică, ilustratele prezentate de către noi ne permit să punem în evidenţă mutaţiile dar şi conservarea tradiţiilor ce au avut loc în viaţa locuitorilor acestor străvechi meleaguri româneşti.

Ioachim LAZĂR
Muzeograf, Muzeul Civilizaţiei Dacice şi Romane Deva

Bibliografie

1. „România, pământuri eterne", Sibiu, 1980.
2. Romulus Vuia, „Tipuri de păstorit la romani", Bucureşti, 1964.
3. Elena Secoşan, Paul Petrescu, „Portul popular de sărbătoare din România", Bucureşti, 1984.
4. Nicolae Dunăre şi colectiv, „Arta populară în Valea Jiului", Bucureşti, 1963.
5. Gheorghe Focşa, „Evoluţia portului popular în zona Jiului de Sus", Bucureşti, 1957.
6. Coriolan Suciu, „Dicţionarul istoric al localităţilor din Transilvania", Vol. I-II, Bucureşti, 1966 şi 1968.

Ţărancă bătrână – Câmpul lui Neag

Ţărănci din Lainici